

пуурал энгийн номхон ард иргэдийг тамлан зовоохдоо хийсэн хэрэг гэж тулгах зүйл олодохгүй болохоор «ялын сэжиг» бүхий этгээд хэмээн тамладаг байлаа.

Р. Эрхэмбатыг 4 төрлийн ялын сэжигтэй этгээд гэж үзэж байлаа. Энэхүү 4 ялын 1-рт: тэр баян байсан. 2-рт: Улаанхүүгийн шадар байсан. 3-рт; Анхны нэгдэл байгуулсан. 4-рт: Ревизионист. Яагаад гэвэл төрсөн дүү нь Ар Монголд байдаг хэмээн тамладаг байжээ. Эрхэмбатын төрсөн дүү Р. Өлзийбаяр БНМАУ-д бас л анхны нэгдлийн тулгын чулуу тавилцаж, Ардын Их хурлын депутатаар сонгогдож явсан манай нэртэй ахмад коммунист билээ. «Соёлын хувьсгалын» хүнд хэцүүг бие сэтгэлээрээ туулж өнгөрөөсөн Эрхэмбат гуай «энэ хувьсгал хүн голохгүй нийтлэг байсан. 80 настай хөгшин ч, 8 настай балчир ч өртдөг байлаа. Өдөржингөө ажил хийгээд орой улайдтал халсан пийшин дээр нүүрээ тулган тонгойж, шатаж үхэх шахна. Хамаг хөлс асгаж, амь тэмцэж байхад халууцаж байна уу? гэж асууна. «Тиймээ» гэхээр сэрүүцүүлнэ хэмээх хүйтэнд түлхэн гаргаж, хөл гар хөлдөөнө. Ийм тамлалаас болж халуун хүйтэн харшаад улаан хоолойны рак болж сүүлдээ хоол орохоо больжээ. Тамлаж, тарчлаах үед олон удаа ухаан алдан унаж байсан нь эцэстээ биегүй болгож, ходоодоо цоолуулан гуурс хийлгэж, өдөрт нэг литр хэр бантан гуурсаар хийж амь зууж байна» гэж дүүгээ очиход ярьсан нь «соёлын хувьсгал»-ын үеийн наад захын үнэн байдлыг уншигч олонд тодорхой ойлгуулах ажээ. Тийм ч учраас Хятадын ард түмэн «Соёлын хувьсгалыг» феодал-фашист диктатур гэж зүй ёсоор нэрлэж байсан нь тодорхой. Линь Бяо «дөрвийн бүлгийн тэнгэр тулам ял хэмээн хэвлэлд бичдэг нь ч үүнтэй холбоотой. Тэд хүнийг цахилгаан гүйдлээр цохиулах, нүцгэлж дээл нөмөргөөд хоёр хүнийг ар нуруугаар нь хүлж шатдаг тосонд дүрсэн амьд болжмор асаан хормой дотор нь хийх элдэв муухай тамлал сэддэг байсан тухай олон хүмүүс арга барагдан ярьж байсныг 1970—1980 онд миний бие судалгаа хийж явахдаа цөөнгүй хүмүүсээс сонсож явснаа санаж байна. Амь тэмцсэн болжмор хорхой дотор шатахдаа дээшээ л хөөрөөд байхаас доошуу бууна гэж байхгүй, нүцгэн биенд хүрсэн газар болгоноо түлнэ. Адилхан зовсон хоёр амьтан болохоороо болжмор хурдан шатаж үхээсэй л гэж залбирдаг байсан гэж энэ тамлалыг биеэр үзсэн хүмүүс ярьж байсан билээ. Ийм хүнд хэцүү зовлон туулагчдын нэг Хятадын ардын их хурлын гишүүн, Бүх Хятадын ардын улс төрийн зөвлөлдөх зөвлөлийн гишүүн Эрхэмбат гуай нас барахаасаа өмнө төрсөн дүүтэйгээ уулзах ганц хүсэлт тавьсаныг Хятадын засгийн газар манай улсад уламжилж манай нам, засаг түүнийг нь биелүүлж өгсөн билээ.

Эрхэмбат гуайн бие муу байхад түүнд «Дархан бөх» цолыг нь өгч, шагнал урамшил олгон сэтгэлийг нь засах ажил хийсэн боловч олон жилийн хүнд хэцүү тамлалаас үлдсэн уршигт өвчин нь газар авч 1982 онд харамсалтайгаар таалал төгссөн юм.

Шилийн голын алдарт бөх Дүүрэнзанаагийн залгамж болсон дархан бөх Эрхэмбат ийнхүү нэг насны амьдралаа цагаасаа өмнө харамсалтайгаар дуусгасан боловч тэднийг залгамжлах залуу халаа өнөөдөр ч Шилийн гол нутгаас төрж тэдний гэгээн дурсгалыг мөнхжүүлсээр байна. 1977 онд ӨМӨЗО-ы 30 жилийн ойгоор түрүүлсэн 27 настай Эрдэнэбаяр бас л Шилийн голын малчны хүү байгаа нь Дүүрэнзанаагийн бөхийн удам тасрахгүйн бэлэг тэмдэг болж байна. Сүүлийн хэдэн жил тогтмол сайн барилдаж байгаа Шилийн голын бөхчүүдийн тоонд Эрдэнэбаяр, 1989 онд БНМАУ-д ирсэн Гончигжав,

нийг тодруулахад сонирхсон улс орон бүрийн эрдэмтдийн хамтын хүчин чармайлт чухал. Ийм утгаар Халхын голын дайны ил тод байдал гэж хэлж болохуйц тийм эрдэм шинжилгээний хурал боллоо гэж хэлж болно. Үнэхээр ч гурван орны эрдэмтэд нэгэн ширээг тойрон суугаад чөлөөтэй санал бодлоо хэлэлцэх явдлыг төсөөлөн бодоход бэрх байсан цаг саяхан. Түүхэн үнэний эрэл үргэлжилсээр... Улаанбаатарт болсон эрдэм шинжилгээний бага хурал энэхүү эрлийн замд нэгэн өртөө болсон нь дамжиггүй.

Ц. БАТБАЯР
1989—VIII—19

НОМЫН ШҮҮМЖ

**АМЕРИКИЙН ЭРДЭМТЭН ЗҮҮН-ХОЙД АЗИ
ДАХЬ АНУ-ЫН БОДЛОГЫН ТУХАЙ**

Scalapino Robert. The United States and Northeast Asia. Prepared as Background for the Visit of President George Bush to Asia. February 1989. The Asia Society. Media Brieting. N. Y., 1989—III + 50 p,

Скалапино Роберт. АНУ ба Зүүн-Хойд Ази. Америкийн ерөнхийлөгч Жорж Бушийн Азид хийх айлчлалд зориулсан тойм. 1989 оны 2-р сар. Эйша Сосайети. Мэдээлэл. Нью-Йорк, 1989. — Ш + 50 х.

Энэ бүтээлийг олон улсын бодлогын чухал бүс нутгийн нэг Зүүн хойд Ази дахь АНУ-ын гадаад улс төрийн бодлогын урьдчилсан байдлын тухай азийн асуудлаархи америкийн шинжлэн судлаач, Калифорнийн Их сургуулийн Зүүн азийн асуудал судалдаг институтын захирал, профессор Роберт Скалапино туурвисан юм. Профессор Р. Скалапино бол Ази-Номхон далайн бүсийн тулгамдсан чухал асуудлаархи америк-монголын эрдэмтдийн уулзалтыг санаачлагчдын нэг юм.

Эрдэм шинжилгээний бүтээлийн дотор АНУ-аас Япон, БНХАУ, Өмнөд Солонгостой харилцаж байгаа харилцааны асуудал гүн гүнзгий утга агуулгатай юм. Үүнд: Зүүн-хойд Азийн олон улсын харилцааны шинэ үе шат, Япон, БНХАУ, Өмнөд Солонгосын хөгжлийн улс төр, эдийн засгийн чиглэл, эдгээр нь АНУ-д ямар ач холбогдолтойг тодорхойлон хэтийн төлөвд нь үнэлэлт өгч, зоригтой таамаглал хийсэн юм.

Америкийн эрдэмтэн Зүүн-хойд Ази ирээдүйн америкийн стратеги, улс төр, эдийн засагт ямар ач холбогдолтойг онцлон тэмдэглээд, энэ бүс нутгийн ач холбогдлыг өндөржүүлэхийн тулд америкийн засаг захиргааны хэлэлцэх асуудалд шинээр оруулах хэрэгтэй юм гэжээ. Р. Скалапиногийн бичсэн зүйлийн оршилд Япон, БНХАУ, Өмнөд Солонгосын дотоод, гадаад бодлогын өөрчлөлтийн ерөнхий төрхийг дүрслэн үзүүлжээ. Дараа нь зохиогч америк-японы, америк-хятадын, америк-өмнөд солонгосын харилцаа, тэдгээрийн зөрчил, хэтийн төлөвийг тусгай гарчгийн доор дүгнэн бичсэн байна. Тухайлбал, америк-японы харилцааг судлахдаа зохиогч эдийн засаг, худалдааны